

Francišek Pustavrh, slovenski slikar.

(Spisal Janko Barle.)

Dasi je naš slovenski narod majhen, vendar je rodil mnoge znamenite možé, kateri so vi-

soko zavihteli uma svitle meče in zapustili narodu krasna dela. V ponos in vspodbudo bodo njih dela še poznim rodovom. Naš narod ima možé, katerih dela se občudujejo daleč po domovini, a njih imena so se pozabila; spominjajo se jih le nekateri prijatelji, kateri so bili z dotičniki v bližnji zvezi. Jeden izmed takih znamenitih môž je tudi pokojni duhovnik Pustavrh. Lahko ga štejemo med najbolj darovite slovenske slikarje, a ime njegovo se je skoro pozabilo. Zato na-

merjam o njegovem trudapolnem in plodovitem življenju nekoliko izpregovoriti, da obudim in oživim pa ohranim še med potomci njegov spomin.¹⁾

Frančišku Pustavrhju je tekla zibelka v prijazni vasi sv. Katarini v Topolu. Na oni čarobni višini se je porodil v kmečki hišici blizu cerkve dne 4. grudna l. 1827. Oče, dasi preprost kmetovalec, bil je spreten samouk v marsikaterih ročnih delih, tako n. pr. je obešal zvonove po zvonikih in

Francišek Pustavrh, slovenski slikar.
(Narisal Jos. Germ.)

opravljal druga tesarska dela. Tudi mali Francek je kazal zgodaj bistro glavico,

opracoval druga tesarska dela. Tudi mali Francek je kazal zgodaj bistro glavico,

¹⁾ Za te podatke zahvaljujem pokojnikovega prijatelja, gosp. župnika Martina Tomca, potem

zato sta ga poslala roditelja v Ljubljano v šolo. Stanoval je v Krakovem. Že v četrtem razredu ljudskih šol je risal raznovrstne podobice. Kar je počel v ljudski šoli, to je marljivo nadaljeval v gimnaziji. Vsako prosto urico je posvetil svojemu milemu risanju. Že v prvi in drugi šoli je mnogokrat narisal v ne malo veselje in zabavo svojih tovarišev obraze sošolcev in jih prav dobro zadel. Njegovi zemljevidi so bili najlepši na gimnaziji, ali, ker je bil dobrega srca, pomagal je pri tem rad kakemu nerodnejšemu sošolcu. Mati njegova, katera je bivala pri njem kot župniku, pripovedovala je večkrat tako-le: »Tako sem bila jezna! Vsak krajcar je izdal za ‚farbee‘. Prišla sem k njem' v Ljubljano, pa sem mu vse pobrala. Šla sem potem k profesorju in mu to povedala. On je pa rekel: »Mat', pustite mu to veselje, morbit' bo ‚maler‘.« Polej mu pa nisem več branila!»

Mladi Pustavrh se je naobraževal samecat, vendar je že kot dijak stopil večkrat k takrat najbolj slavljenu slikarju Mateju Langusu in ga gledal pri delu, učil se pripravljati barve in druge malenkosti. Vsekako treba omeniti, da je bil znan tudi zgodovinskemu slikarju Pavlu Künl-u, katerega je — kakor tudi Langusa — prav rad kaj poprašal; od jednega ali drugega je zvedel to ali ono risarsko pravilo. Tako je bilo na gimnaziji.

Nova dôba se je začela za Pustavrha, ko je stopil l. 1849. v ljubljansko semenišče. Ker je bil jako nadarjen,

Pustavrhovega sošolca, gospoda župnika Janeza Sajovica, bogoslovca gosp. Jožefa Benkoviča in pokojnikovo gospodinjico Miciko. Potrkal sem tudi drugodi, vendar trkal sem zaman. Znano je, kako so pri nas včasih ljudje postrežljivi onemu, kateri bi rad kaj zbral, da stvar otmè. Mislijo, da je potrata, če žrtvujejo takemu opraviilu pol ure.

preostalo mu je mnogo prostega časa, katerega je pa vestno porabil, da se v svoji tako priljubljeni umetnosti izpopolni. Zbral si je polagoma malo zbirko jeklorezov, bakrorezov in drugih podobice, po katerih je kaj rad posnemal svoje slike in tako vsaj za silo namestoval slikarsko šolo. Iz licealne knjižnice pa si je izposojeval posnetke podob najznamenitejših svetovnih slikarjev in slavnih galerij. Po cele ure je presedel v semeniški knjižnici ljubljanski in proučeval one freske. Ni čudno, da je že ondaj veljal med tovariši za dobrega slikarja. Tu je napravil prve oljnate slike. Za zvestega tovariša in tudi ljubitelja slikarstva je imel pokojnega župnika na Raki, Antona Tavčarja, kateri je tudi kaj spretno risal, vendar le z vodenimi barvami.

Tako se je marljivemu in delavnemu Pustavrhju jako hitro približal veseli dan — njegove prve svete maše. Pel jo je v svoji rodni vasici pri sveti Katarini leta 1853., kjer se je zbralo lepo število njegovih znancev in prijateljev. Pridigoval mu je tedanji sorski župnik, kasneje kanonik v Novem mestu, Belin, vodnik mu je bil kanonik Zavašnik, a peli so mu tovariši bogoslovci. Vesela dogodbica se pripoveduje o bogoslovcu Velesovčanu Čebulu, sedaj misijonarju v Ameriki. Bogoslovci so spali na skednju, a pod njimi so bili svatje. Kaj vem kako, zmuznil se je bogoslovec Čebul s skednja in padel doli na nekega svata. Nu, nesreče baš ni bilo, ker se je Čebul hitro zopet pobral, a oni svat je tožil drugega dné, da ga bolé kosti, in javkal je, češ: »Nekaj je padlo težkega, pobralo se je in šlo zopet naprej!« — To se mu je smejal Čebul!

Mladega mašnika so poslali v Polšnik pri Savi, kjer je bil do leta 1854. Od todi je prišel v Spodnji Tuhinj, kjer je

kapelanoval do leta 1859., potem pa v tiho Velesovo (Velesalo), kjer je bil osem dolgih let (od l. 1859. do 1867.). Velesovska cerkev je bila Pustavrhu najboljša šola. Vsakdo, ki je obiskal oni veličastni božji hram, spominja se še dobro onih resnih, potemnelih slik slikarja Schmidta iz Kremisa. Čim dalje jih gledaš, tem bolj se ti milijo. Nu, če delujejo one že tako na nas navadne ljudi, kako so še-le na nadarjenega Pustavrha, kateri jih je umeval in znal ceniti! Tu je spoznal tudi jednakega prijatelja umetnosti, pl. Strahla, grajščaka v Stari Loki. Stari mož je bil nenavaden ljubitelj slikarstva in si v svojem gradu priredil lepo zbirko slik. Pustavrh mu je prenavljal in popravljaval stare slike, zato sta čestokrat med seboj občevala. Kako izredno je ljubil pl. Strahl slike, pripovedovala mi je Pustavrhova kuharica Micika. Ko je prišla nekoč po opravku v Staro Loko h grajščaku, vodil jo je k svojim slikam in ji razkazoval vsako posamezno. Imel je neozdravljivo bolezen v grlu, težko je dihal, a še teže govoril, pa je šepetal:

»Ali ti je ta povšeči? Ali ona?« — Ona je samo pritrjevala; morda jo je katera druga svetlejša bolj mikala, — mož pa je nadaljeval: »Veš, po noči mnogokrat ne morem spati; takrat pridem semkaj k svojim slikam, sedem pred podobo, postavim na vsako stran po jedno svečo in gledam, misleč si, da so to moji otroci!« — Ta starec je res živel za umetnost.

Leta 1867. se je poslovil Pustavrh od Velesovega in odšel na Sela pri Kamniku, kjer je bil 4. septembra l. 1867. slovesno vmeščen kot lokalni kapelan ali župnik. Tu je vestno izpolnjeval štiri leta težke duhovske dolžnosti, a tu je tudi zatisnil zjutraj 23. okt. l. 1871. za vedno svoje oči.

Pred pustom je bilo. Visoko gori v hribih so imeli ženitnino, pri kateri je bilo prav veselo. Po stari navadi so tudi streljali. Šestnajstleten dečko, nevestin brat, je tudi streljal, a na polzki, ledeni cesti mu je izpodletelo, padel je in se ustrelil pod glavo v čeljust. Obe čeljusti sta se nesrečnežu razklenili. O polnoči so poslali po pokojnega Pustavrha, kateri je, kot vselej, tudi sedaj hitel, da pripravi umirajočega za večnost. Grda rana je močno pretresla rahlega, blagega Pustavrha; poleg tega se je prehladil, ker je bil precej obilen in je moral visoko v hribe in hitro iti. Največ pa mu je škodilo, ker se mu je domov gredočemu zdrsnilo: padel je na korenino in se udaril nad rebri. Pretresel se je; kmalu ga je začelo zebsti v noge, telo je otekalo. Ko je mož videl, da mu gré slaba, odšel je tri tedne v Ljubljano v bolnišnico. »Sedem zdravnikov je bilo pri meni«; tožil je, povrnivši se zopet na Selo — »ali nobeden ni povedal prave.« — Še dober mesec se je vlekel, vodenica se je vedno bolj hujšala, in večkrat so mu izpustili vodo. Po noči mu je navadno nekoliko odleglo. Pamet ga ni zapustila do poslednjega trenutka. — »Zakopljite me pri zidu, kjer je suho!« — naročal je, ker je bilo pokopališče jako mokrotno. Zadnjega jutra — bila je nedelja — je baš odzvonilo zjutraj Marijino češčenje, ko je dejal: »Tako težke noči še nisem imel. Skoro bode dan, bode bolje.« — In bilo je bolje, ker nekaj trenutkov pozneje mu je počilo nekaj v telesu, naslonil se je, in blagega moža ni bilo več med živimi.

Tako je umrl mož zaradi zvestobe v svojem poklicu, mož, kateri je mnogo zapustil narodu, kar ne mine tako hitro, mnogo slik, razsejanih po naši mali domovini, mož, o katerem se vendar kaj

malo piše, in katerega se le malokdo spominja. Tako ga n. pr. pisatelj »Črtic iz zgodovine slikarstva, zlasti slovenskega« v »Dom in Svet«-u l. 1891. niti omenil ni. Ali torej ni prav, da smo se ga spomnili vsaj sedaj, ko je preteklo že dvajset let od njegove smrti?

Pokojnik je bil velik, krepak mož, dokler je bil zdrav, — celó malo preveč debel. Po naravi je bil molčeč in resen, vendar vsakomu prijazen in dobrovoljen tovariš. Laskati se ni znal, tudi priklanjati ne, ponašanje mu je bilo skoro nekako okorno, pa naravno in odkritosrčno. V službi je bil vesten in natančen, zá-se oster, a srcé mu je bilo nenavadno blago in dobro. O tem pripovedujejo vsi njegovi znanci. Pustavrh je bil odločen in značajan narodnjak, nikdo bi mu ne bil premenil njegovega narodnega prepričanja. Poseben prijatelj je bil prostemu narodu. Učil ga je z besedo in z vzgledom, a posojeval je ljudem silno rad dobre in koristne knjige. Še sedaj najdeš na Selih marsikatero knjižico, katero so dobili ljudje po njem kot spomin. Kamor je prišel, bil je jako priljubljen, ljudje se ga spominjajo še povsod hvaležno. Mislim, da pač ne morem več reči v njegovo pohvalo, nego sem rekel, namreč da je bil Pustavrh mož poštenjak, značajan od pete do glave, steber cerkvi in narodu!

Zapustil je Pustavrh tudi lepo število pisanih cerkvenih govorov; lahki in lepi so, a še na pisavi se vidi, da je bil mož slikar. Posebno sem se čudil mali drobni knjižici, v katero si je spisal nekatere Vodnikove, Kastelčeve in Prešernove pesmi: prva je taka kot druga, stran je jednaka strani. Pisano je vse, kakor bi bilo tiskano; črke so male, lepe, okrogle.

Vendar kaj porečem o Pustavrhovih slikah? Nekoliko se bojim odgovoriti na to vprašanje, ker sem v tej stvari

le slab sodnik, prepustil bi razsodbo rajši kakemu strokovnjaku. Obžalovati moramo le, da ni obiskoval Pustavrh slikarske šole, njegov dar bi nam bil ustvaril neprecenjene slike. Slikal je pa mnogo, vrlo mnogo. V vsakem kraju, kjer je služboval, nahajaš po več njegovih slik; malo pa je tudi njegovih znancev, kateri ne bi imeli te ali one njegove slike. Rad je slikal svojim prijateljem njihove zaščitnike (patrone) njim v spomin. Mnogi hranijo še njegove slike iz semenišča. Slike so prijazne, kolorit je izvrsten. Težko je soditi, koliko je izviren, ker je rad posnemal slike drugih slikarjev. Kolikor znam, ni nikamor potoval, da se v slikarstvu naobrazi. Pustavrh je mislil ilustrovati Prešernov: Krst pri Savici; jedno sliko za »Krst« je dovršil, toda žal, ne vem, kje se sedaj nahaja¹⁾; napravil je tudi že pet, šest daljnih načrtov. Obžalujemo, da ni mož dovršil te svoje namere: imeli bi to znamenito delo okrašeno s podobami domačega umetnika. V Velesovem je slikal sam svoje sobe in med patronovanimi prostori je puščal prazne prostore, kamor je obešal svoje slike. Pokojnemu škofu Vidmarju je napravil veliko sliko sv. Jerneja in pa dve veliki pokrajinski sliki. Prečast. gospod stolni prošt Klofutar hrani preizvrsten posnetek velesovske Matere Božje v velikem oltarju, in pa milobno sliko svete Marije Magdalene, izdelka Pustavrhova. Poslednja leta je slikal podobe za bandera, nebó in druge take predmete. Tudi, ko je bil hudo bolan, ni zapustil svojega priljubljenega opravila, kar je mnogo pospešilo njegovo smrt. Prekrasno sliko

¹⁾ Prav vljudno prosimo prijatelje domače umetnosti in našega lista, da bi nam poročali kaj več o njegovih slikah, posebej še o teh ilustracijah. Poskrbeli bomo, da zagledajo beli dan v dostojni obliki. Uredništvo.

sv. Magdalene je napravil pokojnik svojemu prijatelju suhorskem župniku, velečastitemu gospodu Tomcu. Ko je bil v Velesovem, napravil ali prenovil je prav malo znamenito sličico: naslikano je bilo sadje, na katerem se je pasla muha — prav kakor živa. Neki tujec mu je dajal za to malenkost tristo goldinarjev, pa je ni dal. Slikarja Koželj in Frankè sta ga obiskovala večkrat in se izvestno pri njem tudi mnogo naučila. Med slikami pokojnega Fr. Pustavrha jih je največ, ki nam kažejo Mater Božjo; njo, katero je po otročje ljubil in častil, slikal

je najrajši. Popoldne na dan sv. Martina leta 1870. je sedel pokojnik z dečkom svojega cerkovnika, kateremu je mnogokrat kaj pokazal iz slikarstva, pri kozarcu vina in se pogovarjal o slikah.

»Le to želim, da bi jedenkrat naslikal Mater Božjo tako, kakoršna je v resnici!« dejal je Pustavrnh — »ako ne, da bi jo pa vsaj v nebesih gledal!«

Cerkovnikov dečko je temu pritrdil. In izpolnila se je prav kmalu obema želja: dečko je umrl naslednje pomladi, gospod župnik pa jeseni. Upajmo, da oba gledata svojo nebeško Mater v raj!

Slovenskemu kresu.

Pozdravljen mi, slovenski kres,
Ko vrh goré žariš,
Poslanec zvest iz davnih dnij
Očetov se mi zdiš.

Pozdravljen mi, slovenski kres,
Od nekdanj zreš naš rod;
Zreš bedo, tugo, boj, razdor,
A srečo malokod.

Pač gorel si, slovenski kres,
Takrat, ko žrtvoval
Bogovom je Slovenov rod,
V logéh darilnik stal.

Zatemnil ni, slovenski kres,
Oblak te divjih trum;
Ti bratil rod si in budil,
Dajal mu up, pogum.

Zato se rad, slovenski kres,
Naš rod krog tebe zbral,
Pred bojem in po zmagi spet
Bogovom v čast te žgal . . .

Strahotno si, slovenski kres,
Zažarjal se takrat,
Ko je privreval dan na dan
Turčin naš dom teptat.

Čuvaj si bil, slovenski kres,
Po gorah se žareč,
Pozival si in bratil rod,
Navduševal za meč.

Da, priča si, slovenski kres,
Vseh rev in bolečin,
Ki jih Slovincem prizadél
Je krvočok Turčin.

Res, bil je, bil, slovenski kres,
Slovenec bojev sto,
A ni napadal, ropal ni,
Se branil je samó.

In ti si bil, slovenski kres,
Nad tisočkrat svedok,
Da rod naš zmir je ljubil dom,
In prvi bil mu — Bog.

In zdaj goriš, slovenski kres,
Krasnó Krstniku v čast,
Ko je bogove zmagal Krist,
Turčinu strl oblast.

Ko zreš naš dom, slovenski kres,
Li mir naš rod imá . . . ?
Ne . . . ! Vero, jezik še hoté
Mu vzeti iz srcá.

Le čuvaj nam, slovenski kres,
Kar vžgal Círil-Metod:
Naj veri bo in domu zvest
Na vek slovenski rod!

Zató, zató, slovenski kres,
Kot žaril si nekdanj,
Kot si v obrambo bratil rod,
Oj brati ga še zdaj!

A. H.

